

A zsidóság viszonya a földi hatalomhoz a babiloni fogság utáni korban

A történeti háttér vázlatos áttekintése, fontosabb események

- I. e. 535 – Círusz perzsa király rendelete nyomán a Babilonban élő zsidók egy csoportja (kb. 50 000 fő) Zorobábel vezetésével visszatér a perzsa fennhatóság alatt levő Júdeába, hogy újjáépítse az országot, benne Jeruzsálemet és a templomot, valamint újra megszervezze a vallási életet. A zsidók nagyobb része viszont továbbra is Babilonban marad. A templom és a város újjáépítése a környező népek előljáróinak áskálódására félbeszakad, de Dárius király i.e. 520-ban kiadott megerősítő rendelete nyomán folytatódik.
- Válság Xerxész uralkodásának idején (kb. i.e. 483-474), melyet Eszter könyve örökít meg
- I. e. 457 – A hazatérők újabb csoportjának érkezése Artaxerxész Longimanosz rendelete nyomán, Ezsdrás vezetésével, vallási reformáció
- I. e. 444 – Harmadik hazatérés, Nehémiás vezetésével (nem tömeges), a vallási reformáció folytatása, az ószövetségi korszak lezárulása
- I. e. 332-323 – Júdea a perzsákat legyőző makedóniai birodalom fennhatósága alá kerül (Nagy Sándor uralma)
- I. e. 323-198 – Júdea a Nagy Sándor örökébe lépő egyik dinasztia, az Egyiptomból uralkodó Ptolemaidák fennhatósága alatt: vallási türelem, a Septuaginta megalkotása i.e. 250 körül, II. Ptolemaiosz Filadelfosz uralkodása alatt
- I. e. 198 – III. Antiókhosz szeleukida uralkodó elfoglalja Júdeát a Ptolemaidáktól, fokozódó vallási elnyomás IV. Antiókhosz Epifánész idején
- I. e. 167-142 – Júda Makkabi vezetésével fegyveres lázadás indul IV. Antiókhosz ellen, mely az uralkodó halálát követően nyílt függetlenségi háborúvá terebélyesedik (Makkabeus háborúk). Júda halála után testvére, Jonatán, majd pedig Simon áll a felkelők élére. A függetlenség kivívása 142-ben.
- A független júdeai királyság kora (i. e. 142-63) – Simon fia, Johannesz Hürkánosz (i.e. 135-104) az immár független Júdea uralkodója és főpapja és egyben a Hasmóneus dinasztia megalapítója lesz, hatalmát a Főtanács (Szanhedrin) segítségével gyakorolja, saját pénzt veret és a zsidó vallás követését a nem zsidók lakta területeken (Szamáriában és Idumeában) is kötelezővé teszi. A főbb vallási pártok – farizeusok, szadduceusok, esszénusok – kialakulása, a farizeusok befolyása különösen Szalomé Alexandra királynő uralkodása (i.e. 76-67) idején erős, később viszont a szadduceusok befolyása erősödik, immár a Római Birodalom árnyékában.
- I.e. 63 - A római csapatok a II. Hürkánosz és II. Arisztobulosz közötti trómviszályt kihasználva Pompeius Magnus vezetésével elfoglalják Jeruzsálemet, a római uralom kezdete Júdeában. II. Hürkánosz ugyan névlegesen az ország ura marad, de királyi hatalmától megfosztják, a tényleges hatalmat a rómaiak gyakorolják, Júdea vazallus ország lesz.

A zsidóság hatalomhoz való viszonyát szemléltető legfontosabb epizódok

A zsidóság a hazatérés korában, illetve az intertestamentális korban kettős kihívás elé került: egyfelől teljesíteniük kellett Isten parancsát a templom újjáépítésére és az istentiszteleti rend helyreállítására illetve megőrzésére vonatkozóan, másfelől el kellett fogadniuk, hogy immár tartósan alá vannak vetve idegen hatalmaknak, melyekkel meg kellett találniuk a helyes viszonyt.

1. *Az első konfliktus: a templomépítés akadályozása a környező népek előljárói részéről (ld. Ezsd. 4-5. fejelet)*

A zsidók hazatérését rossz szemmel néző környező népek előljárói elérik a királynál – feltehetően az önmagát Artaxerxésznek kiadó Ál-Szmerdisznél -, hogy tiltsa meg a templom építésének folytatását. E helyzetben a zsidók látszólag engedetlenséget tanúsítanak a király

rendelete ellen, hiszen prófétáik buzdítására folytatják az építkezést. Amikor viszont ezért bevádolják őket, akkor bizonyító eljárást kezdeményeznek annak igazolására, hogy az építkezés jogszerű. Végül meg is találják Círusz király egyik feljegyzését, mely az ő álláspontjukat igazolja. Ezért Dáriusz király rendelettel erősíti meg a zsidók jogát a templomépítés folytatására. Ily módon e helyzetben a zsidók úgy tudták teljesíteni Isten parancsát, hogy eközben nem kerültek szembe a királyi hatalommal sem.

2. *A Xerxész (héberül: Ahasvérus) idejében bekövetkezett válság (ld. Eszter könyve)*

A válságot az robbantja ki, hogy Márdokeus ősei vallását követve nem hajlandó leborulni a királytól teljhatalmat kapott, öntelt Hámán előtt, aki emiatt - engedetlenségre és a zsidók vallásának veszélyes voltára hivatkozva - a birodalomban élő zsidók teljes kiirtását akarja elérni a királynál, aki ki is ad egy rendeletet, melynek értelmében egy adott napon minden zsidót meg kell ölni a birodalomban. Fontos mozzanat, hogy Márdokeus korábban leleplezett egy Xerxész ellen irányuló összeesküvést, megmentve ezzel az uralkodó életét. További jelentős mozzanat, hogy a király korábbi, engedetlenek ítélt feleségét elbocsátva új, zsidó származású, de származását titkoló feleséget vesz magához: Esztert.

Márdokeus és Eszter – felismerve a kínálkozó lehetőséget - Istenre támaszkodva próbálják megakadályozni a zsidók ellen indított pogromot úgy, hogy Eszternek személyesen kell közbenjárnia a kiszámíthatatlan természetű, indulatosságra hajlamos királynál, felismerve az erre alkalmas pillanatot. Eszter hitből - vállalva, hogy életét kockáztatja - bemegy Xerxészhez, és előterjeszti kérését, hogy a király készítsen vacsorát, melyre meghívja Hámánt is, akit le szeretne leplezni. A történet fordulópontja akkor következik be, amikor a király álmatlanságtól gyötörve felolvastatja magának a régi birodalmi feljegyzéseket, melyekből kiderül, hogy Márdokeus semmilyen jutalmat sem kapott király életének megmentéséért. A király éppen Hámánt bízza meg azzal, hogy adja meg a Márdokeusnak kijáró tisztességet, díszmenetben végigvezetve őt a város utcáin.

Végül sor kerül a korábban megszervezett vacsorára, melyen Eszter nyíltan leleplezi Hámán szándékát, akit a király halálra ítél, és arra az akasztófára akasztatja fel őt, amit Márdokeus számára emeltetett. Korábban a királyt éppen Márdokeus példája győzte meg arról, hogy a zsidókra nem jellemző az állampolgári engedetlenség, így enged Eszter kérésének, hogy akadályozza meg a pogromot. A korábbi rendeletet ugyan – a birodalom törvényeinek megmásíthatatlanságára való tekintettel – nem vonhatja vissza, ám egy új rendeletet hoz, mely megengedi a zsidóknak, hogy megvédjék magukat azoktól, akik kiirtásukra szövetkeztek, és megbüntessék őket. Erre az eseményre emlékezve tartják meg a zsidók azóta is Púrim ünnepét.

E helyzetben azt láthatjuk, hogy Isten Márdokeus állampolgári lojalitását és Eszter hitét használja fel, hogy gondviselése révén “elforgassa” az eseményeket. Egyben a környező népek is bizonyosságot nyernek a zsidóság lojalitásáról és Isten hatalmáról, ami segíthet eloszlatni a vallási különbözőség okán könnyen felmerülő előítéleteket.

3. *Nehémiás megbízása Júdea újjáépítésének irányításával (ld. Nehémiás könyve, kül. 1-2. fejelet)*

A zsidóság hatalomhoz való viszonyára újabb pozitív bizonyosság az a tény, hogy Artaxerxész király főpohárnokát, Nehémiást bízza meg a környező népek támadásaitól szenvedő Júdea újjáépítésével és megerősítésével, amit egy vallási és szociális megújulás is kísér, kapcsolódva az Ezsdrás által korábban elindított reformációhoz. Az, hogy a király nyugodt szívvel ad teljes körű megbízást és anyagi eszközöket is e feladathoz, nem csupán Nehémiás lojalitását bizonyítja, hanem azt is, hogy a zsidók is rászolgáltak a bizalomra, hiszen ellenkező esetben a király joggal tarthatna lázadástól a megerősített Júdeában. Fontos megjegyezni, hogy Nehémiás

az 1-2. fejezet tanúsága szerint nem személyes ambíciótól, hanem Isten és népe iránti buzgóságtól vezérelve kíván Júdeába menni, és helyben is e buzgóság indítja olykor kifejezetten szigorú feddésekre és határozott intézkedésekre.

A zsidóság hatalomhoz való viszonyának összefoglalása a függetlenség időszaka alatt

A függetlenségről szólva meg kell jegyeznünk, hogy az végső soron egy kényszerhelyzet eredménye, mely a birodalomváltás (Ptolemaidák helyett Szeleukidák) miatti vallási elnyomásból fakad. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy csakis a fegyveres lázadás volt-e az egyetlen eszköz az ettől való megszabadulásra. Eszter könyvéből látszik: Isten harc nélkül is úgy tudja alakítani az eseményeket, hogy akár kilátástalannak tűnő helyzetek is jóra forduljanak. Látható, hogy a zsidóság körében egyre erősödött az a tendencia, hogy bármi áron függetlenek legyenek, még ha ennek mozgatórugója a törvény és a vallás védelme volt is. Ugyanez a tendencia köszön vissza néhány évszázaddal később a zsidó háborúban is.

Ami a függetlenség időszakát illeti, megállapítható, hogy a zsidóság ekkor már nem esett bele abba a kísértésbe, hogy a környező népek vallásának elemeit átvegye, sőt inkább fokozottan jellemző volt a törvény elveihez való ragaszkodás. Problémát inkább az jelentett, hogy a zsidóság ekkor a másik végletbe esett: egyre inkább bezárkózott a "törvényvallásba", elzárkózva a környező népektől. Ez a farizeusokra volt inkább igaz, a későbbi szaduceus dominancia idején, már a római uralom alatt viszont ismét megfigyelhető a fokozott hellenizálódás, ami a két irányzat közti kibékíthetetlen konfliktushoz vezetett.

Megjegyzendő az is, hogy Johannesz Hürkánosz a királyi és papi tisztséget egyesítette uralma idején, ami ellenkezett a Tórában foglalt elvekkel. Az sem volt teljesen helyes, hogy a zsidó vallást ráerőltette a nem zsidó lakosságra is. A független királyság időszakában látható tehát, hogy már nem mindenben érvényesülnek a mózesi elvek, az ország egyre inkább egy pragmatikus uralkodásra épülő, hellenizált birodalomra kezdett hasonlítani, az ezekre jellemző viszonyokkal együtt (pl. trónviszályok). Ez alól talán Szalomé Alexandra uralkodása jelent kivételt, amely viszonylag békés, a törvény uralmára épülő időszak volt.

E korban erősödtek meg azok a várakozások is, melyek – az ószövetségi próféciaák félreértelmezése révén – egy politikai Messiásra irányultak. A római uralom alatt még inkább azt várták, hogy a Messiás felszabadítja az országot az idegen uralom alól, amire Jézusnak folyamatosan rá kellett cáfolnia.